

MİLLİ KİTABXANANIN NƏŞRİYYAT- POLİQRAFİYA FƏALİYYƏTİNİN MADDİ- TEXNİKİ BAZASI VƏ TEXNOLOJİ PROSESLƏ- RİNDƏ MÖVCUD OLAN PROBLEMLƏR

Nəşriyyat-poliqrafiya sahəsində kompüter texnologiyasının geniş istifadəsi kitab nəşrində «istehsalat» anlayışına ciddi dəyişikliklər gətirmişdir (2, s.149). Bu dəyişikliklər əvvəllər mətbəədə icra olunan bir sıra funksiyaların indi nəşriyyatın səlahiyyətinə keçməsi ilə bağlıdır. Yəni müasir dövrümüzdə texnologiyaya o qədər inkişaf etmişdir ki, çap prosesini asan, sürətli və keyfiyyətli həyata keçirmək üçün gözəl şərait yaradıla bilər. Təbii ki, burada avadanlığın yeniliyi, müasir standartlara cavab verməsi, onun yığcamlığı və çoxfunksiyahlığı, sürəti, keyfiyyəti və s. nəzərdə tutulur.

İndiki dövrdə nəşriyyat və poliqrafiya müəssisələrində bu cür imkanların və inkişafın olmasına baxmayaraq, Milli Kitabxanada belə bir şəraitin olmasını demək çətindir. Bu o deməkdir ki, Milli Kitabxananın maddi-texniki bazası olduqca zəifdir və burada – hələ də köhnə avadanlıqlardan istifadə olunur ki, bu da, çap texnologiyasının geriləməsinə səbəb olan ən əsas amillərdəndir. Milli Kitabxanada nəşriyyat sahəsində hələ də kompüter texnologiyası təmin edilməmişdir və bu mənada kitabxana nəşriyyat-poliqrafiya sahəsində çox geriləyir.

Bunun üçün əvvəlcə Milli Kitabxananın maddi-texniki bazası və çap texnologiyasının hazırkı durumunu açıqlamaq, sonra isə bu sahədə hansı problemlərin mövcud olmasını qeyd etməyi qərara gəldik.

Məlumdur ki, çap prosesi kağızların formatına görə müxtəlif maşınlarda aparılır. Milli Kitabxananın mətbəəsində ki-

çik formatlı kağızlar üçün tigel maşınında çap prosesi yerinə yetirilir, böyük formatlı kağızlar üçün isə PS-1M markalı böyük çap maşınında çap prosesi icra olunur. Buradan görünür ki, hər bir maşının öz spesifikasiyası, özəlliyi vardır. Ümumiyyətlə, çap texnologiyasında maşınlar nəşrin spesifikasiyasına, kağızın növünə, nəşrin formatına və s. görə müxtəlif olur. Məsələn, ofset çap üsulu üçün xüsusi ofset maşınlarından istifadə olunur.

Kitabxananın mətbəəsində bu maşınlardan başqa, N-14 markalı linotipdən (sətirtökən maşın) istifadə olunur. Bu maşın yığım, tökmə və çeşidləmə aparatlarından ibarətdir.

Müasir dövrdə, əvvəldə qeyd etdiyimiz maşınlardan az-az istifadə olunur. Belə ki, bu tip maşınlar müasir standartlara uyğun olmadığından, köhnəlmiş hesab edildiyindən dövrümüzdə onlardan istifadə etmək yararsızdır. Milli Kitabxananın mətbəəsində isə gördüyü kimi, vəziyyət tamamilə başqa cürdür. Müasir çap texnologiyasında sıradan çıxmış, istifadə olunmayan, əlavə vaxt aparan metal şriftin lazımsız hissəsinin kəsilməsi üçün istifadə olunan kiçik avadanlıq – şponkəsən və kağıztökən avadanlıqlardan kitabxananın mətbəəsində hələ də istifadə olunur. Son sadalanan avadanlıqların işlədilməsi köhnə üsuldur ki, bu üsuldan hazırda dünya poliqrafiya praktikasında ümumiyyətlə istifadə olunmur. Milli Kitabxananın mətbəəsində çap texnologiyasının həyata keçirilməsində bu avadanlıqlardan hələ də istifadə olunması Milli Kitabxananın maddi-texniki bazasının hansı vəziyyətdə olmasını açıq-aşkar göstərir.

M.F.Axundov adına Azərbaycan Milli Kitabxanasının poliqrafiya sahəsində əvvəldə qeyd olunan avadanlıqlardan ən üstünü, lakin digər müasir mətbəə avadanlıqları ilə müqayisədə nisbətən köhnə ofset çap maşınından da istifadə olunur. Milli Kitabxananın çap məhsullarının əksəriyyəti, hazırda bu maşından istifadə olunmaqla buraxılır. «Adast Ramayor 313» markalı Çexiya istehsalı olan bu maşın Milli Kitabxananın mətbəəsində digər avadanlıqlardan sürətinə, keyfiyyətinə, rahat işləməsinə və s. görə nisbətən yararlıdır. Lakin bu ofset çap maşını «Azərbaycan» nəşriyyatının mətbəəsində istifadə olunan «Heilderberg» və

«Kolbus» seriyasının müxtəlif markaları ilə müqayisədə keyfiyyətinə görə çox geridir və çoxfunksiyalı deyildir. Lakin həmin maşınlar da (Heilderberg, Kolbus) müasir maddi-texniki bazası olan mətbəələrin – yeni, çoxfunksiyalı, sürətli, keyfiyyətli və rahat işlədilən çap avadanlıqları ilə müqayisədə köhnə hesab olunurlar.

Hər bir qabaqcıl mətbəədə avadanlıqlar müasir standartlara uyğun olmalıdır, müəyyən vaxtdan sonra yeniləşdirilməlidir. Məsələn, Milli Kitabxana kimi, oxucuların çox olduğu yerdə tez-tez nəşrlər buraxılmalıdır və bu nəşrlər oxucunun zövqünü oxşamalı və keyfiyyəti ilə seçilməlidir. Lakin bu gün Milli Kitabxananın buraxdığı nəşrlər – yubiley nəşrlərinin, görkəmli şəxslərin əsərlərinin bibliografik göstəricilərinin, bukletlərin, jurnalların bir çoxu sadaladığımız keyfiyyətləri özündə cəmləşdirmir.

Milli Kitabxananın buraxdığı kitab və kitabçaların çoxu 20-30%-i tabaşirli kağızlardan ibarətdir, yəni kağızların ağılığı, parlaqlığı, suyadavamlığı aşağı səviyyədədir. Nadir hallarda qeyd etdiyimiz keyfiyyətlərlə kitab, kitabça və bukletlər buraxılır və bunlar da adətən yubiley nəşrlərinə, əlamətdar günlərlə əlaqədar nəşrlərə şamil olunurlar.

Kağız – çap texnologiyasında ən vacib materiallardan biri olmaqla yanaşı, həmçinin müxtəlifliyi ilə də diqqəti cəlb edir, yəni mətbəə kağızlarının özlərinin də spesifik xüsusiyyətləri, fərqli keyfiyyətləri vardır. Bunlardan yan keçmək olmaz, çünki bu amillər, birbaşa nəşrin keyfiyyəti, daha doğrusu, onun poliqrafik keyfiyyəti ilə bağlıdır. Milli Kitabxananın bir çox nəşrlərinin isə poliqrafik tərtibatı qənaətbəx hesab oluna bilməz.

Bütün mətbəə kağızları müxtəlif tərkib və quruluşa malik olurlar və bir qayda olaraq tərkib və quruluşuna görə nömrələnirlər. Ümumiyyətlə, çap kağızlarının ən vacib keyfiyyətləri bunlar hesab olunur: möhkəmlik, ağılıq, şəffafsızlıq, yumşaqlıq, boya hopduruculuğu, suyadavamlılıq, hamarlıq.

Kağızın möhkəmliyi əsasən onun tərkibindən asılıdır – bu da onun tərkibində sellülozun çoxluğundan asılıdır. Lifli kütlələrin tərkibindən asılı olaraq, kitab-jurnal kağızı ilə üç nömrədən ibarət olan reproduksiya kağızları ayırd edirlər.

Milli Kitabxananın mətbəəsində buraxılan çap məhsullarının əksəriyyəti 2 və 3 №-li kağızdan hazırlanmışdır. Burada 1 №-li kağızdan hazırlanmış çap məhsullarına çox az-az təsadüf olunur.

Milli Kitabxananın mətbəəsində hazırlanan kitab və kitabçaların çoxu tutqun və mat kağızlarından ibarətdir və indinin özündə də nahamar, tutqun, maksimum 50% ağardılmış, şəffaf kağızlardan istifadə olunur. Bu tip kağızlar şriftin kölgəli görünməsinə gətirib çıxarır ki, bu da mətnin aydın oxunmasını çətinləşdirir və gözləri yorur. Əgər kağızın ağılığı zəifdirsə, qara rəngli şrift solğun – bozmtul rəngdə görünəcək və ya kağızın tutqunluğu ilə həmahəng olub çətin oxunacaq. Bunlara yol vermək, nəinki poliqrafik cəhətdən, həm də insan sağlamlığına zərərli olan keyfiyyətsiz nəşrləri ortaya çıxarmaq deməkdir. Hər bir poliqrafist, nəşir bunları nəzərə almalıdır, unutmaq lazım deyil ki, çap məhsullarının oriyentasiyası oxuculardır – insanlardır. Bunu qeyd etməkdə əsas məqsəd odur ki, çap məhsulunun təkə poliqrafik cəhətdən deyil, eləcə də oxucuların hər mənada rəğbətini qazanmaq məqsədi ilə keyfiyyətli olmasını təmin etmək lazımdır.

Milli Kitabxana tərəfindən buraxılan bəzi nəşrlərin poliqrafik keyfiyyətinə nəzər yetirmək yerinə düşər və onları misal gətirmək sadalanmış nöqsanları təsdiqləmiş olar:

«M.F.Axundov adına Azərbaycan Respublika Dövlət Kitabxanasının nəşrləri» adlı nəşr tutqun, nahamar kağızdan hazırlanmışdır. Bundan əlavə, kitabxananın «Elmi əsərləri» kitabxana-biblioqarfiya sahəsində fundamental nəşrlərdən biri sayılmasına baxmayaraq, onların da poliqrafik icrası yüksək deyildir.

Ümumiyyətlə, Milli Kitabxananın nəşrlərinin əksəriyyəti, bu texnologiya ilə hazırlanır. Bu nöqsanların yaranmasına səbəb odur ki, çap texnologiyası öləri icra olunur, məsuliyyətlə həyata keçirilmir. Yəni burada sifariş edilən nəşri çap məhsulu şəklində ortaya çıxarmaq əsas məqsəddir, lakin onu hansı səviyyədə çıxarmaq lazımdır – bu, sual altındadır. Bir sözlə, çap məhsulunun sanballı olub-olmaması məqsəddən kənar qalı.

Məhz əvvəldə sadalanan amilləri nəzərə alaraq, onu deməyə yol verir ki, Milli Kitabxananın bir çox nəşrləri çap texnologiyası baxımından keyfiyyətsiz və səliqəsizdir.

Mətbəədə çap texnologiyasının düzgün inkişafı, çap məhsulunun yüksək keyfiyyəti, eləcə də bədii-texniki tərtibatının zövqlə və keyfiyyətlə işlənməsi, həmin mətbəənin işinin uğurlu nəticəsi hesab etmək olar. Yəni nəşri ortaya elə çıxarmaq lazımdır ki, onların nəinki zövqlə işlənməsi, texniki tərtibatı gözəl olsun, həm də nəşrin özü davamiyyətli olsun (4, s.22-31). Nəşrin davamiyyətli olması da birbaşa poliqrafik keyfiyyətdən asılıdır. Bu məsələlər kiçik görünə bilər, lakin bunlar, çap texnologiyasının, poliqrafik icranın əsas standartlarıdır. Əgər ortaya çap məhsulu çıxarmaq lazımdırsa, deməli, standart tələblərə də əməl etmək lazımdır.

Nəşrin davamiyyətli olması isə təkə kağızın keyfiyyəti ilə bağlı deyil, eləcə də dəftərçələrin (mətbəədə vərəqlər falsovka olunur, qatlanır, buna da çap texnologiyasında dəftərçə deyilir) birləşdirilərək blok halına salınması və sonra, onun kötüyə möhkəm birləşdirilməsi nəşrin davamiyyətli olmasına təsir edir. Bundan başqa, nəşrin cildlənməsi də onun davamiyyətli olması üçün vacib şərtidir. Milli Kitabxananın nəşrlərinin əksəriyyəti isə cildləndən (qalın kartondan) deyil, üzülkdən (nisbətən qalın kağızdan) ibarətdir.

Lakin digər bir nəşri misal gətirmək və məhz belə çap məhsullarını nisbətən uğurlu nəşrlər saymaq olar: «Mərkəzləşdirilmiş kitabxana sistemlərində işin təşkili» (təlimat və uçot formaları) adı altında düzəldilmiş və təkmilləşdirilmiş, (II nəşr, 1988) 2 №-li mətbəə kağızından hazırlanmış bu kitab cildlidir. Bununla belə, son illərdə Milli Kitabxananın buraxdığı nəşrlərin əksəriyyəti nazik üzülklüdür. Təbii ki, bunlar da çap texnologiyasının, maddi-texniki bazanın keyfiyyəti və ehtiyatlarının az və ya çox olmasına dəlalət edir.

Poliqrafiyada digər nöqsanlar da vardır ki, Milli Kitabxananın bir çox nəşrlərində bu nöqsanlara yol verilmişdir. Məsələn, son illərdə buraxılmış «Kitabxana fondlarının məzmunca

köhnəlmiş ədəbiyyatdan təmizlənməsi və mühafizəsi» (2002, 32 səh.) adlı nəşrdə bir sıra qüsurlar vardır. Kağızın şəffaf olması, sözlərarası məsafələrin düzgün qoyulmaması və bunun nəticəsində mətnarası koridorun əmələ gəlməsi və s. nəşrin əsas qüsurlarındandır. Belə misalları çox çəkmək olar. Çünki Milli Kitabxananın buraxdığı nəşrlərin əksəriyyətində analoji qüsurlara çox rast gəlinir.

Onu da qeyd etmək ki, Milli Kitabxananın mətbəəsinin maddi-texniki bazasının, ümumi çap texnologiyası durumunun zəif olması, eləcə də çap etdiyi məhsulların poliqrafik tərtibatının aşağı səviyyədə olması və bu kimi problemlərin mövcudluğuna baxmayaraq, Milli Kitabxananın müəyyən boşluğu nisbətən doldurduğuna görə hər bir nəşri onun nəşriyyatçılıq və poliqrafiya sahəsində uğuru hesab etmək olar.

ƏDƏBİYYAT

Azərbaycan dilində

1. Məmmədov S. *Beynəlxalq kitab ili və kitabxanaların vəzifələri*//«Kitabxana işçisinə kömək» metodik vəsait. –1972.- №2.-s. 3-9.

2. *Nəşriyyat işi.*- B.: «Yeni Nəsil» JB Nəşriyyat-Poliqrafiya Mərkəzi, 2001.-218 s.

Rus dilində

3. *Оборудование репродуccionных процессов.* М.: Фирма «Дайниппон скрин», 1983.- 135 с.

4. *Техника, технология, материалы*//«Полиграфия» ежемес- сячный производственно-технический журнал.-1985.- 11 но- ябрь.-с. 22-31.

5. *Технологические инструкции по процессам офсетной печати.* М.: «Книга», 1970.- 838 с.

Зульфия Аскерова

СУЩЕСТВУЮЩИЕ ПРОБЛЕМЫ В МАТЕРИАЛЬНО-ТЕХНИЧЕСКОЙ БАЗЕ И ТЕХНОЛОГИЧЕСКИЕ ПРОЦЕССЫ В ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ИЗДАТЕЛЬСКОГО ДЕЛА И ПОЛИГРАФИИ НАЦИОНАЛЬНОЙ БИБЛИОТЕКИ

РЕЗЮМЕ

Известно, что в деятельности Национальной Библиотеки издательское дело и полиграфия занимает большое место. Однако, начиная с 1990 года наблюдалось ослабление в этой области. Это было связано в основном – устарелости материально-технической базы полиграфии и ухудшение технологических процессов.

В статье тронуты эти вопросы, освещены аспекты основных проблем в области издательского дела и полиграфии Национальной Библиотеки, указаны пути выхода из положения, даны соответствующие рекомендации.

BİZİM MÜƏLLİFLƏR

Abuzər Ali oğlu Xələfov - Əməkdar elm xadimi, BMT yanında Beynəlxalq İnformasiyalaşdırma Akademiyasının akademiki, Bakı Dövlət Universiteti Kitabxanaşünaslıq kafedrasının müdiri, tarix elmləri doktoru, professor

Xəlil İsmayıl oğlu İsmayilov - Kitabxanaçılıq-informasiya fakültəsinin dekani, tarix elmləri doktoru, professor

Zöhrab Hüseyn oğlu Əliyev - BDU-nun Bibliografiyaşünaslıq kafedrasının müdiri, Əməkdar mədəniyyət işçisi, professor

Əli Musa oğlu Rüstəmov - BDU-nun Kitabxanaşünaslıq kafedrasının dosenti, pedaqoji elmlər namizədi

Mehmanəli Əkbər oğlu Məmmədov - BDU-nun Kitabxanaşünaslıq kafedrasının dosenti, pedaqoji elmlər namizədi, dekan müavini

Knyaz İlyas oğlu Aslan - BDU-nun Kitabxanaşünaslıq kafedrasının dosenti, pedaqoji elmlər namizədi

Solmaz Azay qızı Sadıqova - BDU-nun Bibliografiyaşünaslıq kafedrasının müəllimi, dekan müavini

Qəmzə Söhbət qızı Hacıyeva - BDU-nun Bibliografiyaşünaslıq kafedrasının baş müəllimi

Sima Paşa qızı İsmayilova - BDU-nun Bibliografiyaşünaslıq kafedrasının müəllimi

Nuriyə Zakir qızı Mustafayeva - «Kompüter mərkəzi»nin proqramçı-mühəndisi

Raniz Hacıbala oğlu Həmidov - BDU-nun Kitabşünaslıq və nəşriyyat işi kafedrasının baş müəllimi

Şahla Tahir qızı Quliyeva - BDU-nun Kitabşünaslıq və nəşriyyat işi kafedrasının müəllimi

Vəfa Məlikheydər qızı Məmmədova - BDU-nun Kitabxana fondu və kataloqların təşkili kafedrasının magistrantı

Nigar Hüseynağa qızı Məmmədova - BDU-nun Bibliografiyaşünaslıq kafedrasının magistrantı

Validə Vahid qızı Ahyeva - BDU-nun Bibliografiyaşünaslıq kafedrasının magistrantı

İnci Əlövsət qızı Qasımova - BDU-nun Kitabşünaslıq və nəşriyyat işi kafedrasının magistrantı

Fuad Əkbər oğlu İsgəndarov - BDU-nun Kitabşünaslıq və nəşriyyat işi kafedrasının magistrantı

Zülfiyə Zöhrab qızı Əsgərova - BDU-nun Kitabşünaslıq və nəşriyyat işi kafedrasının magistrantı

BU NÖMRƏDƏ

KİTABXANAŞÜNASLIQ

<i>Abuzər Xələfov, Mehmanəli Məmmədov. Azərbaycan gənliyi dövlət proqramının həyata keçirilməsində respublika gənclər kitabxanasının rolu</i>	3
<i>Xəlil İsmayilov. Kitabxana statistikasının bəzi məsələləri</i>	14
<i>Əli Rüstəmov, Nuriyə Mustafayeva. Elektron kitabxana problemi (3-cü məqalə) Elektron kitabxanaların komplektləşdirilməsinin bəzi məsələləri</i>	24
<i>Xəlil İsmayilov. Kitabxana işçilərinin fasiləsiz təhsilə cəlb edilməsinin bəzi məsələləri</i>	37
<i>Knyaz Aslan. Oxucuların estetik tərbiyəsində kitab və mütləqinin rolu</i>	46
<i>Vəfa Məmmədova. Universal onluq təsnifat (UOT) və kitabxana-bibliografiya təsnifatlarının (KBT) köməkçi cədvəllərinin qısa müqayisəli təhlili</i>	55
BİBLİOQRAFİYAŞÜNASLIQ	
<i>Zöhrab Əliyev. Azərbaycan cəmiyyətinin informasiya tələbatçıları və onların bibliografik informasiya təminatının əsas amilləri</i>	64
<i>Solmaz Sadıqova. Gənclərin milli ruhda tərbiyə olunmasında «Heydər Əliyev: bibliografik məlumat kitabı»nın əhəmiyyəti</i>	76
<i>Qəmzə Hacıyeva. Nazim Axundovun bibliografik fəaliyyəti</i>	85
<i>Sima İsmayılova. Ədəbiyyatşünaslıq bibliografiyasının meydana gəlməsində sənəd-informasiya axını və kütləsi əsas amildir</i>	94
<i>Nigar Məmmədova. Sahibkarlıq fəaliyyətinin bibliografik informasiya təminatı: problemlər, vəzifələr</i>	101
<i>Validə Aliyeva. Kitabxanaçılıq-informasiya fakültəsinin elmlər doktorları və professorları: (bibliografik tədqiqat)</i>	106
KİTABŞÜNASLIQ	
<i>Ramiz Həmidov. Kitab cildinin inkişaf mərhələləri</i>	117

<i>Səhla Quliyeva. Poliqrafiya işində istifadə olunan bəzi cild materialları</i>	123
<i>İnci Qasımova. Azərbaycanda kitab nəşri və tiraj problemi</i>	129
<i>Fuad İsgəndərov. Orta ümumtəhsil məktəblərində Azərbaycan tarixi fənni üzrə ayrı-ayrı siniflər üçün iş dəftəri</i>	133
<i>Zülfüyyə Əsgərova. Milli kitabxananın nəşriyyat-poliqrafiya fəaliyyətinin maddi-texniki bazası və texnoloji proseslərində mövcud olan problemlər</i>	141

Mətbənin müdiri:
Bilgisayar yığıcısı və
tərtibçisi:
Korrektoru:

Ələs QASIMOV
Nuriyyə MUSTAFAYEVA
Solmaz SADIQOVA

*Jurnal Azərbaycan Respublikası
Mətbuat və İnformasiya Nazirliyində
qeydə alınmışdır.
Şəhadətnamə № 575. 27 mart 1997.*

*Yığılmağa verilmişdir: 20.04.2006
Çapa imzalanmışdır: 25.05.2006
Kağız formatı 60x84 1/16
Fiziki ç.v. 9,5
Sayı 200
Qiyməti müqavilə ilə.*

*Ünvan: Az-1073/1. Bakı şəhəri, Zəhid Xəlilov küçəsi, 23.
Bakı Universiteti Nəşriyyatı.
Bakı Universiteti Nəşriyyatının mətbəəsi.*